

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

Coordonatori:
Ioan-Vasile Leb
Gabriel-Viorel Gârdan
Dacian But-Căpușan

REVELAȚII ALE UNITĂȚII LA SFINȚII PĂRINȚI CAPADOCIENI

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

**REVELAȚII ALE UNITĂȚII
LA SFINȚII PĂRINȚI CAPADOCIENI**

COORDONATORI:

**IOAN-VASILE LEB
GABRIEL-VIOREL GÂRDAN
DACIAN BUT-CĂPUȘAN**

**REVELAȚII ALE UNITĂȚII
LA SFINȚII PĂRINȚI CAPADOCIENI**

COORDONATORI:

**IOAN-VASILE LEB
GABRIEL-VIOREL GÂRDAN
DACIAN BUT-CĂPUȘAN**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2013

Volum publicat cu sprijinul financiar al Consiliului Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)
prin proiectul ID_2422, intitulat *Diaspora ortodoxă românească*
din America de Nord. Izvoare narative și epistolare,
director de proiect: pr. lect. univ. dr. Gabriel-Viorel Gârdan

ISBN 978-973-595-568-7

© 2013 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Ioan CHIRILĂ	
Rolul Sfinților Părinți în viziunea eclesiologică a lui George Florovsky	9
Miguel DE SALIS AMARAL	
În spiritul învățaturii „Sfinților și de Dumnezeu purtătorilor noștri Părinți”	23
Mircea BASARAB	
Unitate și multiplicitate în gândirea teologică a Părinților capadocieni	43
Ion POPESCU	
Dumnezeu – Sfânta Treime în teologia Sfântului Grigorie de Nazianz	53
Valer BEL	
Unitatea Bisericii și modelul treimic al acesteia la Sfinții Părinți capadocieni	57
Ioan CHIRILĂ	
Umorul ca expresie retorică la Sfântul Vasile cel Mare	65
Konstantin NIKOLAKOPOULOS	
Pnevmatomahism și pnevmatologie – învățătura Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz despre Sfântul Duh	71
Pr. Prof. Dr. Nicolae CHIFĂR	
„Epistola către Coloseni” a Sf. Apostol Pavel în tratatul „Despre Sfântul Duh al Sfântului Vasile cel Mare”. O reflecție a teologiei biblice noutestamentare	87
Stelian TOFANĂ, Olimpiu N. BENEĂ	
„Ia aminte la tine însuși!” Dinamismul virtuții creștine în Omiliile Sfântului Vasile cel Mare	113
Ștefan ILOAIE	
Cântări la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare în colecții românești (Transilvania și Banat) din secolele XIX–XX	121
Vasile STANCIU	

Sfântul Vasile cel Mare și Fericitul Augustin despre natură și peisaj – o paralelă.....	135
Adolf Martin RITTER	
Sfântul Vasile cel Mare și Împăratul Valens într-o confruntare a autorităților	143
Nicu DUMITRAȘCU	
Unitatea Bisericii în concepția Sfântului Vasile cel Mare.....	151
Aurel PAVEL	
Contribuția Sfinților Părinți Capadocieni la unitatea Bisericii.....	163
Vasile SORESCU	
Influența hristologiei Sfântului Grigorie de Nazianz asupra lui Teodoret de Cir.....	173
PÁSZTORI-KUPÁN István	
Prietenia dintre Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Efrem Sirul: realitate sau metaforă?	183
Ovidiu IOAN	
Tradiția dinamică în lucrarea <i>Despre Sfântul Duh</i> a Sfântului Vasile cel Mare.....	191
Ana BACIU	
Tipologii iconografice la Sfinții Părinți capadocieni.....	195
Constantin MĂRUȚOIU, Victor Constantin MĂRUȚOIU	
Desăvârșirea creștină după Sfântul Grigorie de Nyssa	205
Ioan-Vasile LEB	
Întruparea lui Hristos și îndumnezeirea omului la Părinții capadocieni.....	215
Marius TELEA	
Epistolar Vasilian. Corespondența Sfântului Vasile cel Mare cu Sfântul Amfilohie de Iconiu	227
Gabriel-Viorel GÂRDAN	
Sfânta Liturghie – Modalitate concretă de perpetuare a învățăturii Mântuitorului.....	237
Mircea OROS	
Lucrări ale Sf. Grigorie Teologul tipărite în secolul al XVI-lea de cărturari evanghelici la Brașov	243
Hermann PITTERS	

Cuvânt și pastorație la Sfântul Vasile cel Mare.....	247
Dorel MAN	
Influența Sfântului Vasile cel Mare asupra Sfântului Teodor Studitul	251
Mircea Dinu BIDIAN	
Unitatea teleologică a sfinților în gândirea Sf. Grigorie al Nyssei. Encomion în cinstea Sf. Vasile cel Mare.....	263
Adrian PODARU	
Sfântul Vasile cel Mare în frescele cu caracter liturgic din Serbia medievală.....	269
Alin Răzvan TRIFA	
Relația Biserică–Stat. Legislația până în secolul al V-lea.....	283
Emilian ROMAN	
Sfântul Vasile cel Mare și creștinismul daco-roman din nordul Dunării	291
Alexandru MORARU	
Delictele sexuale în canoanele Sfântului Vasile cel Mare și aplicarea canoanelor lui în practică.....	305
Anargyros ANAPLIOTIS	
Despre medicină la Sf. Vasile cel Mare	317
Mircea Gelu BUTA	
Exigențele slujirii preoțești în gândirea Sfântului Grigorie de Nazianz	337
Dacian BUT-CĂPUȘAN	
Ora de religie. Aprecieri, estimări și evaluări.....	345
Vasile TIMIȘ	
Lista autorilor	357

Influența hristologiei Sfântului Grigorie de Nazianz asupra lui Teodoret de Cir

PÁSZTORI-KUPÁN István

Institutul Teologic Protestant din Cluj-Napoca
mcpasztori@yahoo.com

Opera *Eranistes (Cerșetorul)* compusă de Teodoret în mijlocul controversei eutihiene (în anul 447) marchează într-un fel punctul culminant al disputei teologice legate de existența și interacțiunea celor două firi ale lui Hristos. Episcopul din Cir și-a stabilit reputația de autoritate de referință în probleme doctrinale deja înaintea și după cel de-al treilea conciliu ecumenic din Efes (431). Prima dată, în sens negativ, la cererea lui Ioan de Antiohia în februarie 431 în numele antiohenilor a compus răspunsurile la anatematismele lui Chiril de Alexandria¹. În acestea, mai ales în răspunsurile sale la anatemele nr. 2 și 3, care conțin termenii de „a fi unit după ipostas” [καθ’ ὑπόστασιν ἡνωσθαι] și „unire naturală” [ἔνωσις φυσικῆ], Teodoret se dovedește a fi un discipol fidel al lui Grigorie de Nazianz. În primul rând menționează că termenul de „unire ipostatică” este total străin și diferit de Sfintele Scripturi și de părinții care au interpretat acestea”. Faptul că în 431 acest termen era într-adevăr necunoscut în doctrina hristologică, singurul teolog care l-a folosit înaintea lui Chiril însuși fiind Apolinarie de Laodicea, este suficient dovedit de cercetarea în domeniu.² Expresia *unire ipostatică* a fost o noutate care în cursul a două decenii s-a dovedit până la urmă a fi benefică, fiind inclusă și în *Definiția* sinodului din Chalcedon. În ceea ce privește însă termenul de „unire naturală”, disputele hristologice și terminologice ale secolului al V-lea au determinat Biserica creștină să renunțe la acesta din cauza eutihianismului. În anatema 3 Chiril de Alexandria spunea:

Εἰ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφεία τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν ἢ γοῦν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον

„Dacă cineva desparte în Hristos Cel unul ipostasurile, unindu-le pe acestea doar printr-o unire după vrednicie sau cel puțin după autoritate supremă sau putere, și nu mai degrabă în sensul unei

¹ Teodoret într-adevăr a compus aceste replici pivoitare la anatemele îndreptate împotriva lui Nestorie de către Chiril la cererea explicită a lui Ioan din Antiohia. Acest fapt este coroborat e.g. de *Epistola 1a (Coll. Vat. 167)* a episcopului din Cir adresată lui Ioan. Vezi Théodoret, *Correspondance IV*, Sources Chrétiennes 429, ed. Yvan Azéma, Cerf, Paris, 1998, p. 62. Cf. explicația lui Blomfield Jackson în Blomfield Jackson, trans., *The Ecclesiastical History, Dialogues and Letters of Theodoret*, Nicene and Post-Nicene Fathers III, ed. by Henry Wace and Philip Schaff, James Parker, Oxford, 1892, p. 324.

² Pentru o prezentare a dovezilor relevante vezi Pásztori-Kupán István, *Theodoret of Cyrus*, Routledge, London, 2006, pp. 60–65 (în continuare: Pásztori, *Theodoret*). Cf. Marcel Richard, „L’introduction du mot *hypostase* dans la théologie de l’Incarnation”, *Mélanges de science religieuse* 2 (1945), pp. 5–32, 243–270; Luise Abramowski, „Über die Fragmente des Theodor von Mopsuestia in Brit. Libr. add 12.516 und das doppelt überlieferte christologische Fragment”, *Oriens Christianus* 79 (1995), 1–8.

συνόδοι τῆ καθ' ἑνωσιν φυσικῆν, ἀνάθεμα ἔστω.

combinări conforme unei uniri naturale, să fie anatema.”³

În răspunsul său, Teodoret ridică o obiecție împotriva termenului „unire naturală, spunând că natura/firea deja presupune ceva ce se întâmplă din necesitate,⁴ la care Cuvântul divin nu poate fi supus. În consecință, argumentează în favoarea termenului „unire” [ἔνωσις] fără alte precizări, punând de asemenea accent pe proprietățile diferite ale naturii divine și ale celei umane. Episcopul din Cir nu s-a referit în zadar la „sfinții părinți”, care au interpretat Scripturile divine. De exemplu, Grigorie de Nazianz, în *Cuvântarea* 30, cunoscută și sub titlul *A doua cuvântare despre Fiu*, în contextul doctrinei trinitare spune următoarele:

Ἦνίκα αἱ φύσεις δίστανται, ταῖς ἐπινοίαις συνδιαπρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἄκουσον· Ἴνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, Χριστοῦ μὲν θεός, τῆς δὲ δόξης πατὴρ. εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐν, ἀλλ' οὐ τῆ φύσει, τῆ δὲ συνόδοι τούτων. τί ἂν γένοιτο γνωριμώτερον;

„Ori de câte ori naturile sunt distincte, în mintea noastră concomitent se diferențiază și denumirile. Ascultă ce spune Pavel: «Dumnezeul Domnului nostru Isus Hristos, Tatăl slavei»⁵. Pe de o parte Dumnezeu lui Hristos, pe de alta Tatăl slavei. Chiar dacă cele două laolaltă una sunt, acest lucru nu se întâmplă prin fire, ci prin punerea laolaltă a lor. Ce ar putea fi mai clar?»⁶

Grigorie de Nazianz a fost într-adevăr un mare precursor al hristologiei diofizite, o idee adoptată și de antioheni. Acest fapt se datorează în mod special criticii foarte precise a lui Grigorie îndreptate împotriva doctrinei apolinariste. În acest context, Grigorie militează foarte clar în favoarea asumării de către Hristos a unei naturi umane complete, care să includă și mintea umană, „duhul rațional” sau intelectul omenesc. În celebra sa *Epistolă* 101 adresată către prezbiterul Cleodion din anul 382, citată de altfel și în lucrarea *Eranistes* de Teodoret, prelatul din Nazianz enunță următoarele:

Τίς δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως ἴδωμεν, εἴτ' οὖν σαρκώσεως, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν. Εἰ μὲν ἴνα χωρηθῆ θεός, ἄλλως ἀχώρητος ὢν, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετασμάτι τῆ σαρκὶ τοῖς ἀνθρώποις προσομιλήσει, κομψὸν τὸ προσομιλεῖν αὐτοῖς καὶ τὸ δρᾶμα τῆς ὑποκρίσεως· ἴνα μὴ λέγω ὅτι καὶ ἄλλως ὁμιλήσαι ἡμῖν οἶόν τε ἦν, ὥσπερ ἐν βᾶτι πυρὸς καὶ ἀνθρωπίνῳ εἶδει τὸ πρότερον. Εἰ δὲ ἴνα λύση τὸ κατάκριμα τῆς ἀμαρτίας τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀγίαςας ὥσπερ σαρκὸς ἐδέησε διὰ τὴν σάρκα κατακρηθεῖσαν καὶ ψυχῆς διὰ τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ νοῦ διὰ τὸν νοῦν οὐ πταίσαντα μόνον ἐν τῷ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πρωτοπαθήσαντα, ὅπερ οἱ ἰατροὶ λέγουσιν ἐπὶ τῶν ἀρρωστημάτων. Ὁ γὰρ τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο, τοῦτο καὶ τὴν

„Hai să vedem și relatarea lor în privința înomnirii sau a intrupării, cum spun ei. Dacă aceasta s-a întâmplat cu scopul ca Dumnezeu, fiind de altfel necuprins, să devină cuprins, și ca să poată comunica cu oamenii prin mijlocirea trupului său ca printr-un văl, pentru ei masca și drama ipocriziei este ingenioasă; ca să nu mai spun că pentru El era posibil să vorbească și altfel cu noi, cum a făcut mai înainte, din rugul cu foc sau în formă umană. Dar dacă aceasta s-a întâmplat ca El să distrugă condamnarea păcatului prin sfințirea asemănătorului cu asemănătorul, atunci, așa cum a avut nevoie de trup de dragul trupului condamnat și de suflul de dragul sufletului, în același mod a avut nevoie și de minte de dragul minții, care nu numai a eșuat în Adam, ci a fost cea dintâi afectată, așa cum spun doctorii despre boli. Acea care a primit porunca este și cea

³ ACO I, 1, 6, p. 116.

⁴ ἢ γὰρ φύσις ἀναγκαστικόν τί ἐστὶν καὶ ἀβούλητον χρῆμα. ACO I, 1, 6, p. 116.

⁵ *Efez* 1, 17.

⁶ Grigorie de Nazianz, *Oratio* 30 *De Filio* 8 (TLG). Vezi Gregor von Nazianz, *Die fünf theologischen Reden*, ed. J. Barbel, Patmos, Düsseldorf, 1963.

ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξεν· ὁ δὲ οὐκ ἐφύλαξε, τοῦτο καὶ τὴν παράβασιν ἐτόλμησεν· ὁ δὲ παρέβη, τοῦτο καὶ τῆς σωτηρίας ἐδεῖτο μάλιστα· ὁ δὲ τῆς σωτηρίας ἐδεῖτο, τοῦτο καὶ προσελήφθη· ὁ νοῦς ἄρα προσεῖληπται. [...] Εἰ δὲ ὑπὸ τούτων ἐξεργόμενοι τῶν λογισμῶν καταφεύγουσιν ἐπὶ τὸ δυνατόν εἶναι θεῶ καὶ χωρὶς νοῦ σώσαι τὸν ἄνθρωπον, δυνατόν δὴ πού καὶ χωρὶς σαρκὸς μόνῳ τῷ βούλεσθαι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐνεργεῖ καὶ ἐνήργηκεν ἀσωμάτως. Ἄνελε οὖν μετὰ τοῦ νοῦ καὶ τὴν σάρκα, ἵν' ἧ σοι τέλειον τὸ τῆς ἀπονοίας.

care n-a împlinit-o; iar aceea care n-a împlinit-o este și cea care a îndrăznit s-o încălce; iar aceea care a încălcat porunca este și cea care are cea mai mare nevoie de mântuire; iar aceea care a avut nevoie de mântuire este și cea care a fost asumată de Domnul. În consecință, mintea a fost asumată. [...] Iar dacă ei, copleșiți de aceste argumente, caută scăpare spunând că îi este cu puțință lui Dumnezeu să mântuiască omul chiar și fără minte, atunci acest lucru este posibil în mod evident și fără trup, numai prin voința lui, așa cum și pe toate celelalte le lucrează și le-a lucrat neavând trup. Înlătură, deci, și trupul împreună cu mintea, pentru ca rătăcirea ta să fie deplină.”⁷

Raționamentul de mai sus înseamnă, de fapt, că în scopul mântuirii depline a ființei umane, Domnul Isus Hristos trebuia să asume întreaga natură umană, inclusiv mintea sau intelectul, deoarece de la mintea umană pornesc toate deciziile care afectează existența și soarta întregii ființe. Așa cum elucidează Grigorie, Dumnezeu nu a avut nevoie de trup ca să poată comunica cu oamenii: el a putut să facă acest lucru și înainte, fără trup. Mântuirea însă este efectivă numai dacă este și completă, adică se extinde la absolut toate aspectele și componentele afectate de păcatul uman comun (de eșecul lui Adam, cum spune Grigorie). Principalul său argument privind necesitatea incontestabilă a asumării minții umane de către Hristos este că, în contextul căderii în păcat, mintea nu a jucat un rol minor sau secundar, ci dimpotrivă: a fost primul și principalul component uman afectat de păcat. Din moment ce porunca Domnului se adresează minții, guvernatorului ființei umane, decizia de a încălca această poruncă a trebuit să pornească tot de acolo. Mintea nu poate fi absolvită nici de această responsabilitate, nici de consecințele ei. Ea se află în cea mai mare nevoie de mântuire, deci nu poate lipsi din persoana lui Isus Hristos, care sfințește „așemănătorul”, adică trupul cu trupul, sufletul cu sufletul și mintea cu mintea. Dacă nu s-ar fi întâmplat așa, întreaga operă a mântuirii ar fi incompletă, și, în consecință, zadarnică.

Pentru a observa în ce măsură a rămas Teodoret credincios acestor idei exprimate de Grigorie – idei care, de altfel, sunt în consonanță și cu cele ale lui Diodor de Tars și Teodor de Mopsuestia –, vom cita mai întâi dintr-o operă a sa scrisă înaintea conciliului din Efes. Această lucrare, care în mod curios a supraviețuit sub numele lui Chiril de Alexandria, este intitulată *Despre înomenirea Domnului* [Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως]. În capitolele 18 și 19 regăsim toate elementele importante ale argumentului prezentat de Grigorie de Nazianz cu aproape o jumătate de secol în urmă. Capitolul 18 este intitulat *Explicația faptului că asumarea intelectului uman a fost potrivită*.⁸ Teodoret scrie:

⁷ Grigorie de Nazianz, *Epistola 101 ad Cledonium* 50–55 (TLG). Vezi Grégoire de Nazianze, *Lettres théologiques*, Sources Chrétiennes 208, Cerf, Paris, 1974. Cf. Theodoret, *Eranistes*, ed. Gerard H. Ettlinger, Clarendon Press, Oxford, 1975, *Florilegium I*, pp. 104–105.

⁸ Capitolele 18 și 19 în ediția lui Migne în PG apar ca fiind capitolele 17 și 18. Pentru clarificarea diferențelor în numerotarea capitolelor din această lucrare vezi Eduard Schwartz, „Zur Schriftstellerei Theodorets”, *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse*, 1 (1922), 30–40, și Pásztori-Kupán István, „An unnoticed title in Theodoret of Cyrus’ Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως”, *The Journal of Theological Studies* 53 (2002), 102–111.

Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπανέλθωμεν, καὶ δεῖξωμεν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν ἀναγκαίως γεγεννημένην. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ ἄνθρωπος ἠπατήθη, καὶ ἅπας ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐγένετο, καὶ πρὸ τοῦ σώματος δὲ τὴν ἀπάτην ὁ νοῦς ὑπεδέξατο· ἢ τοῦ νοῦ γὰρ πρότερον συγκατάθεσις τὴν ἁμαρτίαν σκιαγραφεῖ, εἶθ' οὕτως διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σῶμα ταύτην μορφοῖ, εἰκότως ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὴν πεπτωκυῖαν φύσιν ἀναστήσει βουλόμενος, πᾶσι χεῖρα ὀρέγει, καὶ κειμένην ἐγείρει τὴν σάρκα, φιμί, καὶ τὸν νοῦν, ὃς ἐγγόνει κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος; [...] Οὐκ οὖν ἠτίμασε τὸν οὕτω τίμιον, τὸν θεραπείας δεόμενον· οὐδὲ τὸ φθειρόμενον, καὶ νόσῳ καὶ γῆρα δουλεῖον καὶ θανάτῳ ἀνέλαβε, τὸ δὲ λογικὸν καὶ ἀθάνατον καὶ κατ' εἰκόνα γεγεννημένον ὑπερεῖδε, καὶ ταῦτα κακῶς, ὥς φασι, διακειμενον· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν φύσιν παλαιωθεῖσαν ἐνεοποίησε. Καὶ τὸ μὲν αὐτῆς καινὸν ἀπειργάσατο, τὸ δὲ πεπαλαιωμένον καὶ διεφθαρμένον ἀνίατον εἶασε; καὶ ταῦτα τιμιώτατον ὑπάρχον, καὶ ἀθανασία τετιμημένον, καὶ λόγῳ κεκοσμημένον, καὶ τῆς τῶν νοητῶν μοίρας τυγχάνον· τῶν ἀτοπωτάτων γὰρ τὸ μὲν σῶμα τὸ πῆλινον, καὶ χοικόν, καὶ πάθει συνεζυγμένον, καὶ προσληφθῆναι, καὶ ἀναληφθῆναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης καθιδρυθῆναι· τὸν δὲ νοῦν τὸν ἀόρατον, τὸν ἀθάνατον, τὸν ἡγεμόνα τοῦ ζώου, τὸν κατ' εἰκόνα θεῖαν γεγεννημένον, τὸν ἀφθαρσίᾳ τετιμημένον, τὸν τοῦ σώματος ἡνίοχον καὶ κυβερνήτην καὶ μουσικόν, δι' ὃν οὐκ ἄλογος ἢ ἀνθρωπεῖα φύσις, ἀλλὰ σοφίας

„Dar să ne reîntorcem la subiectul nostru propus și să arătăm că înomenirea⁹ Mântuitorului nostru era necesară. Tot omul a fost înșelat și a ajuns în întregime sub păcat; mintea însă a acceptat înșelăciunea înaintea trupului, deoarece consimțământul inițial al minții conturează păcatul, iar mai apoi, prin acțiune, trupul îi dă formă. De aceea Stăpânul Hristos, în dorința sa de a ridica natura căzută, își întinde mâna către toți și ridică, spun eu, atât trupul doborât, cât și mintea făcută după chipul Creatorului. [...] Astfel [Hristos] nu a disprețuit această [componentă] atât de prețioasă, care are nevoie de vindecare. El nici nu a asumat ceea ce este coruptibil, supus bolii, îmbătrânirii și morții, dar a și disprețuit ceea ce este rațional și nemuritor și făcut după chipul [lui], căci acestea erau într-o stare rea, după cum spun ei. Dimpotrivă: el a reînnoit întreaga natură învechită. Oare a reînnoit numai trupul, lăsând nevindecată mintea îmbătrânită și distrusă? Dar aceasta era cea mai prețioasă, onorată cu imortalitate și împodobită cu rațiune, menită a împărtași soarta [creaturilor] raționale. Cât de nepotrivit ar fi fost ca Hristos să ia, să asume și să așeze de-a dreapta maiestății [lui Dumnezeu] trupul din praf și cenușă, care este legat de pasiuni, și să neglijeze mintea invizibilă și nemuritoare, neacordând acesteia onoarea oferită trupului! [Fiindcă mintea] este conducătorul ființei [umane], fiind făcută după chipul divin, și este onorată cu incoruptibilitate. Mintea este vizitiul¹⁰, cărmaciul și muzicianul trupului, prin care natura umană nu este irațională, ci plină de înțelepciune, artă și

⁹ Expresia *οικονομία* în literatura patristică – atât pentru antiohieni, cât și pentru ceilalți – era un *terminus technicus* însemnând atât planul divin privind mântuirea omenirii, cât și toate aspectele legate de întruparea lui Hristos, inclusiv ceea ce astăzi numim soteriologie și hristologie. Când Teodoret vorbește despre *οικονομία* τοῦ Σωτῆρος, se referă atât la întruparea Mântuitorului – înțeleasă în toate cazurile ca „înomenire” sau „devenire în om” (ἐνανθρώπησις) și nu o simplă „întrupare” (σάρκωσις) – cât și la activitățile lui mântuitoare. În textul de mai sus *οικονομία* este echivalentul expresiei ἐνανθρώπησις, contrastată cu termenul apolinarist σάρκωσις. De aici rezultă *necesitatea* „οικονομiei”, adică a asumării întregii naturi umane, și nu numai a trupului.

¹⁰ Expresia ἡνίοχος reprezintă o aluzie cât se poate de clară la opera *Phaedrus (Phaidros)* de Platon, unde filozoful antic folosește ca simbol al sufletului imaginea unui vizitiu și a carului la care sunt înhâmați doi cai buni în cazul zeilor, sau un cal bun și un cal rău în cazul oamenilor. Vezi Platon, *Phaidros* 246a–247e. Această imagine a sufletului rațional sau a minții/intelectului ca fiind „vizitiul întregii ființe umane o regăsim în mai multe locuri în opera lui Teodoret. Vezi de exemplu *Graecarum affectionum curatio* 5, 31; *Eranistes* 192, 11; *Historia religiosa* 14, 4; 21, 26; *De providentia orationes decem* PG 83: 560, 576, 580, 584, 600, 616, 633, 645, 648, 649, 672, 724, 733. Cf. Theodoret of Cyrthus, *A History of the Monks of Syria*, trans. R.M. Price, Cistercian Studies 88, Mowbray, Oxford, 1985, p. 6; Theodoret of Cyrus, *On divine providence*, trans. Thomas P. Halton, Ancient Christian writers 49, Newman Press, New York, 1988, p. 75. Pentru rezumatul acestei conexiuni platonice în gândirea lui Teodoret vezi Pásztor, *Theodoret*, p. 34.

καὶ τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἀνάπλευς, τοῦτον ἀπερρίφθαι κάτω, καὶ τῆς τοῦ σώματος μὴ μεταλαγχάνειν τιμῆς· δι' ὃν τὸ σῶμα τῆς λογικῆς ἐγένετο κτίσεως· δι' ὃν νομοθεσίαι, καὶ προφητεῖαι· δι' ὃν ἀγῶνες, καὶ πάλαι, καὶ νίκαι, καὶ ἀναρρήσεις, καὶ στέφανοι· δι' ὃν καὶ τὸ σῶμα τὸ συναθλοῦν, ἄθλον τῶν πόνων ἔχει τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλειαν· δι' ὃν καὶ αὐτὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ παρουσία γεγένηται, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἐπραγματεύθη μυστήριον· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀψύχων ἢ ἀνοήτων τὰ σωτήρια κατεδέξατο πάθη, οὐδ' ὑπὲρ ἀλόγων κτηνῶν ἢ λίθων ψυχῆς ἐστερημένων, ἀλλ' ὑπὲρ ἀνθρώπων ψυχῆν ἀθάνατον ἔνοικον κεκτημένον.

cunoaștere. Datorită minții, trupul a devenit părtaş al creației raționale. Datorită minții s-au dat legile și profețiile; datorită minții s-au dat luptele, întrecerile, victoriile, laudele și coroașele. Prin ea chiar și trupul participant în competiție primește premiul eforturilor sale: împărăția cerurilor. Chiar și venirea propriu-zisă a Mântuitorului nostru s-a întâmplat datorită minții, realizându-se această taină a înomenirii [a «oikonomiei», i.e. mântuirii]: deoarece El nu a acceptat suferințele mântuitoare de dragul unor [creaturi] fără suflet sau fără minte, nici de dragul unor animale iraționale sau pietre neînsuflețite, ci de dragul oamenilor, care posedă un suflet nemuritor înlăuntrul lor!¹¹

Modul expunerii textului de mai sus nici nu necesită prea mult comentariu. Episcopul din Cir își axează întregul discurs pe raționamentul lui Grigorie, adoptând nu numai ideea că „întreaga ființă umană a fost înșelată și a ajuns în întregime sub păcat”, dar și faptul că „mintea a acceptat înșelăciunea înaintea trupului”, adică ea este responsabilă în mod primordial de eșecul omului, fiind partea care „conturează păcatul”. Conexiunea platonică privind rolul minții, al duhului rațional ca „vizitiul” ființei umane – o aluzie de altfel destul de frecventă în operele lui Teodoret – vine să întărească argumentul privind necesitatea asumării de către Hristos a minții, a intelectului, care are cea mai mare nevoie de mântuire. Practic, rostul înomenirii lui Dumnezeu este vindecarea și salvarea minții, de dragul căreia de fapt se întâmplă toate în întreaga istorie a mântuirii. Principalul argument al lui Grigorie, care a devenit parte integrantă a tradiției patristice privind hristologia ortodoxă, se regăsește întru totul în explicația de mai sus a episcopului din Cir. Așa cum Grigorie însuși a formulat în aceeași epistolă:

Εἰ τις εἰς ἄνουν ἄνθρωπον ἤλπιεν, ἀνόητος ὄντως ἐστὶ καὶ οὐκ ἄξιος ὄλωσθαι. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον· ὃ δὲ ἠνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται.

„Dacă cineva speră într-un om fără minte, este într-adevăr lipsit de minte și nu merită deloc să fie mântuit. Deoarece ceea ce nu a fost asumat, nu a fost vindecat, iar ceea ce s-a unit cu Dumnezeu, a fost și mântuit.”¹²

În ceea ce privește obiecția apolinaristă cum că Dumnezeu ar fi putut mântui omul chiar și fără asumarea minții umane, episcopul din Nazianz, așa cum am văzut mai înainte, a răspuns clar că mântuirea ar fi posibilă chiar și fără asumarea trupului, numai prin voința divină. În următorul capitol al lucrării *Despre înomenirea Domnului* a lui Teodoret regăsim nu numai argumentul, dar și expresiile-cheie ale părintelui capadocian:

Ἀλλ' ὁ τὸν ὕθλον προτιμήσας τῆς ἀληθείας Ἀπολινάριος, καὶ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων τὴν οἰκείαν προτάξας ἀδολεσχίαν, τὴν μὲν σάρκα τὸν θεὸν Λόγον ἀνειληφέναι φησὶ, καὶ ταύτη καθάπερ τινὶ παραπετάσματι χρῆσασθαι· τοῦ δὲ νοῦ μὴ δεηθῆναι, αὐτὸν δὲ ἀντὶ νοῦ γενέσθαι τῷ σώματι.

„Apolinarie, care a preferat vorbele goale în locul adevărului, și a rânduit propria flecăreală peste învățăturile pioase, a spus că Dumnezeu Cuvântul a asumat trupul și l-a folosit ca pe un vâl. Nu a avut nevoie de minte, deoarece Cuvântul însuși a luat locul

¹¹ Teodoret, *Despre înomenirea Domnului* 18 [17] în PG 75, 1445–1448. Cf. Theodoret, *On the Inhumanation of the Lord* 18 [17] în Pásztori, *Theodoret*, pp. 153–154.

¹² Grigorie de Nazianz, *Epistola* 101 ad Cledonium 32 (TLG).

Ἄλλ', ὃ βέλτιστε, εἶποι τις ἂν πρὸς αὐτὸν, οὐδὲ τοῦ σώματος ὁ θεὸς Λόγος ἔχρηζεν, ἀπροσδεῖς γάρ· ἡδύνατο δὲ καὶ μόνῳ προστάγματι τὴν ἡμετέραν πραγματεῦσασθαι σωτηρίαν· ἄλλ' ἠθέλησεν ἔχειν τινὰ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ κατορθούμενον κοινωνίαν, οὗ χάριν λαβὼν φύσιν τὴν ἡμαρτηκυῖαν, πόνους αὐτῆν οικειοῖς δικαιοῦσας, τῶν τε πικρῶν τυράννων ἀπήλλαξεν ἁμαρτίας, καὶ διαβόλου, καὶ θανάτου, καὶ τῶν ἐπουρανίων θρόνων ἤξιωσε, καὶ διὰ τοῦ ληφθέντος παντὶ τῷ γένοι τῆς ἐλευθερίας μετέδωκεν.

minții în trup. «Dar dragul meu», i-ar putea spune cineva, «Dumnezeu Cuvântul n-ar avea nevoie nici de trup, fiind suficient în sine! Ar fi putut înfăptui mântuirea noastră chiar numai printr-o poruncă!» Dar el a vrut ca și noi să avem părtașie la îndreptarea [săvârșită] de el: de aceea a luat natura cea păcătoasă și a îndreptat-o prin propriile sale suferințe, a eliberat-o de sub tirania amară a păcatului, a diavolului și a morții. A onorat-o cu tron divin, iar prin ceea ce a fost asumat, a conferit libertatea întregii rase [umane].¹³

Autoritatea și influența Sfântului Grigorie de Nazianz se resimte în aproape fiecare poziție a acestui tratat, compus de Teodoret înaintea conciliului din 431.¹⁴ La sinodul din Efes (431) Teodoret a făcut parte din *conciliabulum*-ul antiohian, refuzând maniera în care lucrările conciliului au fost începute de Chiril – în ciuda protestelor reprezentantului imperial – înaintea sosirii lui Ioan de Antiohia și a episcopilor sirieni¹⁵. După încheierea ambelor concilii, în toamna anului 431 antiohienii au prezentat o formulă doctrinală pentru imperator, compusă de Teodoret însuși.

Faptul că Teodoret era autorul acestui document crucial în perioada efeso-chalcedoniană a fost dovedit în secolul al 19-lea de către Albert Ehrhard¹⁶. În epistola adresată călugărilor din Orient (scrisă în iarna din 431–432), Teodoret repetă aproape cuvânt cu cuvânt întreaga *Formulă Antiohiană*¹⁷, iar la sfârșitul Capitolului 34 [32] al tratatului *Despre înomenirea Domnului* (tratată care precede conciliul din Efes) sunt exprimate aceleași idei ca și în concluzia *Formulei*. Pentru a se putea observa similitudinile clare, reproducem aceste două texte în paralel:

¹³ Teodoret, *Despre înomenirea Domnului* 19 [18] în PG 75, 1448. Cf. Theodoret, *On the Inhumanation of the Lord* 18 [17] în Pásztori, *Theodoret*, pp. 154–155.

¹⁴ În privința datării tratatelor *Despre Sfânta Treime dăătoare de viață* și *Despre înomenirea Domnului* compuse de Teodoret, vezi e.g. Pásztori-Kupán István, *Theodoret of Cyrus' Double Treatise On the Trinity and On the Incarnation: The Antiochene Pathway to Chalcedon*, Transylvanian District of the Reformed Church in Romania, Cluj, 2007, pp. 25–34.

¹⁵ Vezi ACO I, 1, 1, pp. 120–121 și ACO I, 1, 5, pp. 119–120. Cf. C.J. Hefele, *A History of the Councils of the Church from the original documents*, vol. III, T. & T. Clark, Edinburgh, 1883, p. 46. Cf. Norman Russell, *Cyril of Alexandria*, Routledge, London, 2000, pp. 47–48.

¹⁶ Vezi Albert Ehrhard, „Die Cyrill von Alexandrien zugeschriebene Schrift Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως ein Werk Theodorets von Cyrus”, *Theologische Quartalschrift* 70 (1888), pp. 179–243, 406–450, 623–653 (p. 644, nota 2). Cf. Marijan Mandac, „L' union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au Concile d'Éphèse”, *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 47 (1971), pp. 64–96; William Bright, *The Age of the Fathers*, Longmans, London, 1903, II, p. 338.

¹⁷ Vezi Théodoret, *Correspondance IV*, Sources Chrétiennes 429, pp. 102–104. Pentru mai multe detalii privind calitatea lui Teodoret de autor al *Formulei*, vezi Pásztori-Kupán István, *Theodoret of Cyrus' Double Treatise On the Trinity and On the Incarnation: The Antiochene Pathway to Chalcedon*, Transylvanian District of the Reformed Church in Romania, Cluj, 2007, pp. 32–33, 199–200 etc.

Sfârșitul Cap. 34 [32] din *Despre înomenirea Domnului* (compusă între 429 și 431)¹⁸:

Φύσεων μὲν διάκρισιν, προσώπου δὲ ἕνωσιν δογματίζοντες. Οὕτω τὴν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν ἐλέγξομεν, τὰ μὲν ταπεινῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, προσάπτοντες τῇ τοῦ δούλου μορφῇ· τὰ δὲ ὑψηλὰ καὶ θεοπρεπῆ καὶ μεγάλα, τῇ ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαινούσῃ ἀνατιθέντες θεότητι.

„Propovăduim deosebirea dintre naturi, dar și unitatea persoanei. Astfel distrugem blasfemia lui Arie și Eunomie, atribuind cele spuse și făcute cu smerenie, în chip de rob, [Fil 2,7], Mântuitorului Hristos, iar cele sublime, dumnezeiești și mărețe le conferim divinității sublime și mărețe, care întrec orice pricepere [cf. Fil 4,7].”

În ceea ce privește faptul că, într-adevăr, au existat teologi care au aplicat acest principiu de atribuire a diferitelor afirmații biblice fie singurei persoane a lui Hristos, fie vreuneia dintre cele două naturi ale lui, putem să verificăm florilegiul anexat celui de-al doilea *Dialog* al operei *Eranistes* intitulat ἀσύγχυτος (neconfundat). Aici, printre ilustrațiile patristice îl găsim și pe Grigorie de Nazianz, care, în *Cuvântarea* 30, explicând mesajul din *Mat* 24,36 („despre ziua aceea și despre ceasul acela nu știe nimeni: nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl), spune:

Ἡ πᾶσιν εὐδὴλον, ὅτι γινώσκει μὲν ὡς θεός, ἀγνοεῖ δέ, φησίν, ὡς ἄνθρωπος; [...] ὥστε τὴν ἄγνοιαν ὑπολαμβάνειν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον, τῷ ἀνθρωπίνῳ, μὴ τῷ θείῳ, ταύτην λογιζομένους.

Textul nemodificat al formulei teodoretiene din 431 va fi semnat în 433 de către principalii antagoniști ai controversii nestoriene: Chiril de Alexandria, reprezentând partea alexandrină, și Ioan de Antiohia, reprezentantul celor din Orient. Astfel, după doi ani de la compunerea sa de către episcopul din Cir, formula antiohiană devine renumita *Formulă de Reunire* prin care cele două grupări teologice – reprezentând mai mult sau mai puțin tradiția alexandrină și cea antiohiană – ajung la o înțelegere comună, sărbătorită de Chiril însuși printr-o epistolă festivă.²¹

Limitele prezentei lucrări sunt inadecvate pentru analiza temeinică a *Formulei de Reunire*. Însă influența teologiei capadocienilor și a lui Grigorie de Nazianz asupra compu-

Concluzia *Formulei Antiohene* prezentate în toamna anului 431 (semnată de ambele părți în 433)¹⁹:

Τὰς δὲ εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ κυρίου φωνὰς ἴσμεν τοὺς θεολόγους ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς ἐφ’ ἐνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεων, καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας.

„Știm că teologii pe de o parte unifică anumite afirmații evanghelice și apostolice despre Domnul ca referitoare la unica persoană, iar altele le aplică distinct celor două naturi, atribuind enunțurile dumnezeiești divinității lui Hristos, iar cele smerite umanității sale.”

„Nu este clar pentru toată lumea, că el știe ca Dumnezeu, dar nu știe ca om? [...] Așadar, pentru a da un sens cât mai evlavios acestei neștiințe, o considerăm că ține de partea umană și nu de cea divină.”²⁰

¹⁸ PG 75, 1473. Cf. de exemplu cu afirmația lui Grigorie din lucrarea *In sancta lumina*: Τί γίνεται; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ θεὸς ἄνθρωπος γίνεται; καὶ ὁ ἐπιβεβηκὸς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἰδίας δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται τῆς ἡμετέρας εὐτελείας καὶ ταπεινότητος, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι· οὐχ ὁ ἦν μεταβαλὼν ἄτρεπτον γὰρ, ἀλλ’ ὁ οὐκ ἦν προσλαβὼν φιλάνθρωπος γὰρ, ἵνα χωρηθῆ ὁ ἀχώρητος, διὰ μέσης σαρκὸς, ὁμιλήσας ἡμῖν (PG 36, 348–349).

¹⁹ ACO I, 1, 4, p. 17.

²⁰ Grigorie de Nazianz, *Epistola* 101 ad Cledonium 32 (TLG).

²¹ Vezi epistola *Laetentur caeli* a lui Chiril în ACO I, 1, 4, pp. 15–20. *Formulă* se află pe p. 17.

nerii acestei declarații de către Teodoret este cât se poate de evidentă. Textul conține recunoașterea ambelor naturi întregi ale lui Hristos (partea umană incluzând mintea sau duhul rațional: ψυχή λογική) precum și dubla sa „omouousie” (cu Dumnezeu și cu oamenii). Formula o numește pe Sfânta Fecioară „născătoare de Dumnezeu (θεοτόκος)²² în sensul „unirii fără confuzie” (κατὰ τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως ἔννοιαν) a celor două naturi unite într-un singur Hristos, Fiu și Domn. Natura umană asumată de Hristos este denumită și „templu” (ναός), un *terminus technicus* de lungă tradiție, frecvent în operele grigoriene, adoptat și de antiohieni. Formula lui Teodoret este extrem de importantă și din punct de vedere ecumenic, deoarece pe ea se bazează într-o foarte mare măsură și *Definiția* de la Chalcedon.

În ceea ce privește lucrarea *Eranistes* (*Cerșetorul*), compusă de Teodoret în 447, principalele expresii și termeni tehnici care vor apărea în *Definiția* de la Chalcedon din 451 sunt deja anticipați de autor. De exemplu, termenii ἄτρεπτος (neschimbat) și ἀσύγχυτος (neamestecat) atât de importante pentru doctrina chalcedoniană, constituie înseși titlurile Dialogului I și II al lucrării. La sfârșitul primului dialog dintre Orthodoxos și Eranistes privind imutabilitatea naturii divine, Cerșetorul îi mulțumește lui Orthodoxos pentru interpretarea sa biblică, dar este totuși curios să afle cum au explicat învățătorii vechi ai Bisericii pasajul „Cuvântul s-a făcut trup”. Orthodoxos îl atenționează că ar fi trebuit să fie convins deja prin dovezile apostolice și profetice – un principiu extrem de important pentru Teodoret – dar se oferă totuși să prezinte interpretările sfinților părinți ca medicament.²³ În cadrul acestei demonstrații, după o referință la Sf. Atanasie apare și numele lui Grigorie de Nazianz:

„*Orth.*: Grigorie, de asemenea [lui Atanasie], al cărui renume este mare printre toți, care la început a condus orașul imperial în gura Bosforului, iar după aceea a locuit în Nazianz, așa a scris către Cleodonie împotriva prețiozității lui Apolinarie. *Eran.*: El a fost un bărbat ilustru și un luptător de prim rang al evlaviei. *Orth.*: Ascultă-l atunci, ce spune: «Expresia *Cuvântul s-a făcut trup* îmi pare a fi paralelă și cu ceea ce se spune despre el că a devenit păcat și blestem [2Cor 5, 21 și Gal 3, 13], nu ca și cum Domnul s-ar fi transformat [μεταποιηθέντος] în acestea (cum să se transforme?), dar pentru că a acceptat acestea când a luat asupra lui fărădelegile noastre și a purtat suferințele noastre [Cf. Isa 53, 4–5]».²⁴”

Această *transformare* sau *transmutare* a Domnului în altceva (trup, om, materie) în cursul întrupării (în loc de *unirea* cu natura umană) este ideea principală împotriva căreia au luptat toți teologii evlavioși. Ideea apolinaristă amenința cu introducerea unui amestec obscur în persoana lui Hristos, supunându-l în acest fel schimbării și, în consecință, timpului (ca unitatea de măsură a schimbării). Teodoret a refuzat orice interpretare în acest sens deja cu mulți ani în urmă. Desemnând actul de înomenire a lui Hristos drept „pură filantropie” (o expresie foarte frecventă și în operele lui Grigorie), episcopul de Cir descrie acest moment crucial în istoria mântuirii cu următoarele cuvinte:

²² Vezi de exemplu afirmația categorică a lui Grigorie în aceeași *Epistolă* 101 către Cleodonie: „dacă cineva nu o consideră pe Sfânta Maria ca fiind Născătoare de Dumnezeu, este fără Dumnezeu” [Εἴ τις οὐ θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἐστί τῆς θεότητος] – *Ep. ad Cleodonium* 101, 16.

²³ Theodoret, *Eranistes*, ed. Ettliger, *Florilegium I*, p. 91.

²⁴ Theodoret, *Eranistes*, ed. Ettliger, *Florilegium I*, pp. 91–92. Cf. Grigorie de Nazianz, *Ep.* 101 *ad Cleodonium*, 61.

Τότε τὸ μέγα καὶ ἄρρητον γίνεται τῆς οἰκονομίας μυστήριον· αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ δημιουργὸς ἀπάσης τῆς κτίσεως, ὁ ἀχώρητος, ὁ ἀπερίγραπτος, ὁ ἀναλλοίωτος, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ ζῶσα τοῦ Πατρὸς εἰκὼν, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν οἰκείαν εἰκόνα νεοποιεῖ τῇ ἀμαρτίᾳ διαφθαρεῖσαν, καὶ τὸν ἀνδριάντα τὸν ὑπὸ τοῦ ἰοῦ τῆς πονηρίας παλαιωθέντα ἀνανεοῖ, καὶ τοῦ πρώτου χαριέστερον δεῖκνυσιν, οὐκ ἀπὸ γῆς ὡς πάλαι τοῦτον δημιουργήσας, ἀλλ' αὐτὸς καταδεξάμενος· οὐ τὴν θεῖαν φύσιν εἰς ἀνθρωπεῖαν μεταβάλων, ἀλλὰ τῇ θεῖα τὴν ἀνθρωπεῖαν συνάψας· μένων γὰρ ὁ ἦν, ἔλαβεν ὁ οὐκ ἦν.

Concluzia raționamentului de mai sus este direct consonantă cu afirmația clasică a lui Grigorie cum că în persoana lui Hristos nu s-a unit un „altcineva cu altcineva” (οὐκ ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος), ci un „altceva cu un altceva” (λέγω δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο)²⁶. Pe lângă multiplele exemple de acest gen pe care le găsim în *Eranistes* (și în florilegiile atașate acesteia), o ultimă tendință comună a celor doi teologi – Grigorie și Teodoret – merită să fie menționată, și anume: preocuparea amândurora de a susține caracteristicile ambelor naturi ale lui Hristos, insistând în același timp asupra unității Persoanei, refuzând astfel orice idee de a introduce doi Fii în „oikonomia”. După ce a terminat lucrarea *Eranistes* în 447, Teodoret a suferit o serie de umiliri din partea grupării eutihiene. Cu puțin înaintea sinodului din Efes din 449 (*Latrocinium Ephesinum*) el compune o scurtă lucrare apologetică cu următorul titlu sugestiv: *Domnul nostru Isus Hristos este un singur Fiu chiar și după înomenire*.²⁷ Împreună cu proclamația hristologiei diofizite, episcopul din Cir accentuează faptul că vorbește despre un singur Fiu al lui Dumnezeu, căruia îi oferă o singură preaslăvire:

Οἱ τὰς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας συντεθεικότες εἰς δύο μερίζειν ἡμᾶς φασιν υἱοὺς τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ ταῦτα φρονεῖν, ὅτι καὶ τοὺς ταῦτα λέγειν τολμῶντας δυσσεβείας γραφόμεθα. Ἐνα γὰρ Υἱὸν παρὰ τῆς θείας Γραφῆς προσκνεῖν ἐδιδάχθημεν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐνανθρωπήσα-

„Atunci se întâmplă misterul cel mare și inefabil al oikonomiei: deoarece Cuvântul lui Dumnezeu însuși, făuritorul întregii creații, nemăsurabilul, nedescrisul și imutabilul, izvorul vieții, lumina din lumină, chipul viu al Tatălui, oglindirea slavei lui și amprenta ipostasului lui [Evr. 1, 3] ia natura umană și-și reface propriul său chip care a fost distrus prin păcat. Reinnoiește statuia învechită de rugina [sau otrava] răului, arătând-o și mai frumoasă decât prima [adică natura lui Adam], dar nu o făurește din țărână, ca pe vremuri, ci asumând-o El însuși. Nu transformă natura divină în natură umană, ci unește divinul cu umanul. Rămânând astfel ceea ce a fost, a luat ceea ce nu a fost.”²⁵

„Cei care au compus calomniile împotriva noastră susțin că noi împărțim unicul nostru Domn Isus Hristos în doi fii. Noi însă suntem așa de departe de a concepe așa ceva, încât îi acuzăm de impietate pe cei care îndrăznesc măcar să rostească asemenea lucruri. Deoarece am fost învățați de Sfânta Scriptură să preaslăvim unicul Fiu, Domnul nostru Isus Hristos, pe singurul născut Fiu al lui Dumnezeu, Dumne-

²⁵ Teodoret, *Despre înomenirea Domnului* 8; PG 75, 1425; Pásztori, *Theodoret*, pp. 141–142.

²⁶ *Ep. 101 ad Cleodionum*, 20–21; Sources Chrétiennes 208, pp. 44–46.

²⁷ Această lucrare intitulată „Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἷς Υἱὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός” a fost atașată *Epistolei* 151 adresată monasticilor orientali (scrisă în iarna 431–432). Vezi PG 83, 1433–1440. Marcel Richard a dovedit însă, că această lucrare a fost compusă mult mai târziu, după *Eranistes*, cu puțin timp înaintea sinodului de la Efes (449) ca o apologie a ortodoxiei sale. Vezi Marcel Richard, „Un écrit de Théodoret sur l'unité du Christ après l'Incarnation”, *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 24 (1935), 34–61 (p. 52). Cf. Pásztori, *Theodoret*, pp. 188–192.

Ideea propovăduirii unui singur Fiu prin oferirea unei singure preaslăviri aparținând Cuvântului înomenit apare și în *Epistola* 102 a lui Grigorie în felul următor:

Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως εἶτ' οὖν σαρκώσεως κινεῖται τι ζήτημα, καὶ τοῦτο διορίζου πάσι περὶ ἡμῶν ὅτι τὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, εἰς ἓν ἄγομεν, καὶ οὐ δύο υἱοὺς ὀνομάζομεν, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐν ἀδιαρέτῳ θεότητι καὶ τιμῇ προσκυνοῦμεν.

„Deoarece s-a pus problema privind înomenirea sau întruparea divină, transmite și acest lucru tuturor despre mine: că eu mă alătur celui Unic, Fiului lui Dumnezeu, celui născut din Tatăl și după aceea de Sfânta Fecioară Maria, și că eu nu îl desemnez [ca fiind] doi Fii, ci îl preaslăvesc ca pe unul și același în neîmpărțita divinitate și venerație.”²⁹

Singura preaslăvire adusă Cuvântului înomenit, sau unica venerație aparținând celui care este „unul și același” în două naturi este o idee și învățătură profundă a hristologiei chaldoniene. În acest context atât teologia alexandrină, cât și cea a lui Grigorie de Nazianz și a lui Teodoret, a autorului *Formulei de Reunire*, este într-adevăr indispensabilă și pentru teologia contemporană.

Îi mulțumesc colegului meu Adrian Podaru pentru asistența sa excepțională.

Prescurtări

ACO = *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Series I, ed. E. Schwartz et J. Straub, Walter de Gruyter, Berlin, 1914–1984; Series II, ed. sub auspiciis Academiae Scientiarum Bavaricae Walter de Gruyter, Berlin, 1984ff.

PG = *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, ed. Jacques Paul Migne, 161 vols, Paris, 1857–1887

TLG = *Thesaurus Linguae Graecae* (CD-rom)

²⁸ PG 83, 1433.

²⁹ *Ep. 102 ad Cledonium*, 4; Sources Chrétiennes 208, p. 72.